

Zelliger Erzsébet, A Tihanyi Alapítólevél

Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005. 65 lap + IV melléklet

ZELLIGER ERZSÉBET szép és egyúttal nehéz feladatra vállalkozott: tudós nyelvtörténészként a nyelvészeti szakirodalomban már minden részletre kiterjedően feldolgozott első szórványemlékünknek a nagyközönség számára is érthető és vonzó bemutatására. – Egy rendkívül szép kivitelű, tetszetős kiadványt vehetünk kezünkbe: az 1055-ből származó Tihanyi Alapítólevél ismertetését célzó művet. E kötet főleg a nem nyelvész érdeklődők számára mutatja be ezt a felbecsülhetetlen értékű okmányt, mégsem téveszti szem elől az alapos tudományos igényességet.

Érdemes az ismertetést a könyv külső megjelenési formájának bemutatásával és egyben dicséretével kezdeni. Már maga a borító szép, színes kivitele, az oklevél királyi adományozójára utaló záró részletének fényképe is érdeklődést kelt a könyvet kézbe vevőben. Szerencsés megoldás az is, hogy a könyvborító hátsó felének belsején megtalálható az oklevél kicsinyített fakszimilije. E borító behajló felén rövid eligazító szöveget olvashatunk, amely felhívja a figyelmet egyrészt a nyelvemlék jelentőségére, másrészt arra a szellemes, praktikus megoldásra, hogy a kiemelt fakszimile-részleteket pauszlapok borítják, és ezeken egy-egy, a megfelelő helyre írt és pirossal keretezett ábra emeli ki és teszi jól olvashatóvá az alatta található magyar kifejezést – sorszámozva. A könyv az alábbi főbb fejezeteket tartalmazza cím szerint: A tihanyi apátság megalapítása; Az apátság birtokai; A tihanyi apátság alapítólevele (betűhív átírásban); A tihanyi apátság alapítólevele (magyar fordításban).

A fő fejezetek részletesen szólnak többek között arról, hogy az apátság tizennyolc birtokot, illetőleg adományrészt kapott a királytól. Itt derít fényt arra a rövid összefoglalás, miért is kerültek magyar szavak, kifejezések a latin nyelven írott szövegbe: „A birtokokat, illetőleg azok határait az utókor számára is azonosíthatóan kellett leírni. Ezek a nevek vulgáris nyelven, azaz az ott élő nép nyelvén hangoztak el, a lejegyző nótárius pedig a latin nyelvű szövegbe ékelve az elhangzott szóalakot illesztette be.” (9).

Segíti az olvasást és a megértést az ezután következő rövid hangjelölési–hangtörténeti tájékoztató. Itt először is hang- és írástörténeti összefoglalót olvashatunk. Nem lehetett könnyű feladat megtalálni a helyes arányt a szakszerű, részletes és pontos tudományos jellemzés és a nyelvészeti kérdésekben járatlan olvasó számára még élvezhető és követhető leírás között. (Itt jegyzem meg, hogy olykor a laikus olvasó más jelentést asszociálhat egy-egy szakkifejezéshez, mint a nyelvész, az ilyeneket esetleg érdemes volna közérthetőbb szóval helyettesíteni, mint pl. „ajakréses *á*” helyett „nagy v. teljes szájnírással ejtett *á*” érthetőbb volna. Csak zárójelben tenném mellé a nyelvészeten használt szakkifejezést.) A hangtani fejezeteket követően a nyelvemlék szórványjaiban található képzők, majd a „grammatikai szerkezetek és kifejező eszközeik” kerülnek sorra, ezt követi a helynevek, végül a személynevek rövid fejezete.

„Az apátság birtokai” fejezetben első helyen találjuk a tizennyolc birtokrész helyneveit. A lapok közül a bal oldalon, sorszámozva követik egymást a betűhíven közölt kifejezések és ma-

gyarázatuk, itt zárójelben a legvalószínűbb olvasat is szerepel. Most az érdeklődő olvasó jól használhatja a bevezetőben már áttanulmányozott írás- és hangtörténeti tudnivalókat. A jobb oldalon, a pauszlapon, jól felismerhetően a kiemelt szavak jelennek meg. A mellettük álló számok hasznosan segítenek a megfelelő nyomtatott adat, illetve olvasat megtalálásában. Az egyes adatokhoz fűzött legfontosabb tudnivalók, magyarázatok közérthetően hozzák közel a mai érdeklődőkhöz a XI. század névadási módjait, és a területi elhelyezkedés is nyomon követhető – főként, ha a kötet végéhez csatolt térképeket is figyelembe vesszük. A bal oldalon, lent, kis ábra jelzi, hogy az oklevél melyik részét mutatja éppen be a kiemelt részlet. – A helyneveket a személynevek felsorolása követi, az előzőekhez hasonló módon. – A szigorúan vett nyelvtörténeti fejezetek után a kérdéskör legfontosabb szakirodalmának a jegyzéke áll, ez a további tájékozódást – a szakemberek számára is kielégítően – lehetővé teszi.

A kötet második fele közli magát az alapítólevél teljes latin szövegét és a magyar fordítását. Az átiratot és a hozzáfűzött jegyzeteket SZENTGYÖRGYI RUDOLF készítette, a magyar fordítás is az ő munkája. Az olvasást segíti egy rövid bevezető tájékoztató. A jegyzetek tudományos alapa ssággal, nagy gonddal készültek. – Végül térképek találhatók, forrásuk megjelölésével.

A könyv áttanulmányozása során felvetődött bennem az a gondolat, hogy nem volna-e szerencsés – egy esetleges új kiadásban – megfordítani a fejezetek sorrendjét, s az alapítólevél szövegével kezdeni a kiadványt. A kifejezések magyarázatában utalnék arra is, kinek az olvasatát valószínűsítem. Célszerűnek találnék mindjárt a mű elején egy személyes, ünnepélyesebb, lelkesítőbb hangvételű bevezető használati útbaigazítást is.

Mindent összevetve: nagyon szép, hasznos kiadvány jelent meg, ezért mind a szerzőt, mind a kiadót köszönet és dicséret illeti.

VELCSOV MÁRTONNÉ